

**MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
REGIONÁLIS KUTATÁSOK KÖZPONTJA
NYUGAT-MAGYARORSZÁGI TUDOMÁNYOS INTÉZET**

Készült:
a Magyar Terület- és Regionális
Fejlesztési Hivatal megbízásából

**A KISTÉRSÉGI
KRÍZIS-ELŐREJELZÉS
ÉS MEGELŐZÉS MÓDSZEREI**

Győr, 2005. november

Témavezető:

Rechnitzer János – MTA RKK NYUTI, Győr

Közreműködött:

Csizmadia Zoltán – MTA RKK NYUTI, Győr

Dusek Tamás – SZE, Győr

Gyimesi Gergely – PTE, PhD hallgató, Pécs

Lengyel Imre – SZTE Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet, Szeged

Lieszkovszky József – MTA RKK NYUTI, Győr

Páthy Ádám – SZE, PhD hallgató, Győr

Rechnitzer János – MTA RKK NYUTI, Győr

Reisinger Adrienn – SZE, PhD hallgató, Győr

Smahó Melinda – MTA RKK NYUTI, Győr

Tóth Péter – SZE, PhD hallgató, Győr

© Minden jog fenntartva. A kötet egészének vagy részeinek másolása és sokszorosítása csak a megbízó és a készítők engedélyével lehetséges

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ ÉS JAVASLATOK

I. Kistérség tipizálások tapasztalatai itthon és az Európai Unióban

Az elemzésünkben összehasonlítottuk a legelfogadottabb és legjobban ismert hazai kistérség tipizálásokat, abból a szempontból, hogy milyen ismérveket használtak a tipizáláshoz. Mindezeket összevettük a kistérségi támogatások besorolásánál alkalmazott hivatalos eljárásokkal. Mindezen túl egy áttekintést adunk több Európai Unió ország kistérségi támogatási rendszerének alapját szolgáló lehatárolások mérőszámairól, hogy azok összevethetők legyenek a hazai tapasztalatokkal és technikákkal.

1. *Számos kistérségi tipizálás* született az elmúlt tizenöt esztendőben. Ezek az alapos és módszertani szempontból értékes munkák arra törekedtek, hogy meghatározzák a hazai kistérségek fejlettségi típusait, amit a demográfiai, a gazdasági, az infrastrukturális, az intézményi, az elérhetőségi és a különféle társadalmi tényezők kombinációjával határoztak meg.
2. A tipizáláshoz alkalmazott mutatók és mérőszámok jellemzője az volt, hogy azok *közvetlenül elérhetőek voltak a hivatalos statisztikai rendszerben*, vagy azokból állíthatók elő.
3. *Az elemzési módszerek széles skáláját sorakoztatták fel*, így az egyszerű sorrend kialakítástól az ismérvek közötti összetett kapcsolatokat megjelenítő, azokat értékelésre használó komplex matematikai-statisztikai eljárásokig.
4. Alapvető *hiányosságának* tekinthető az eddigi eljárásoknak, hogy az *időbeliséget*, a kistérségek jellemzőinek *időbeli változásait nem voltak képesek érzékeltetni*. Ugyanazt a tipizálást nagyjából azonos mérőszámokkal jobb esetben *két időpontra* elvégezték, így érzékeltették az időbeliséget, a változás lehetséges irányait, tendenciáit.
5. A tipizálások alapvetően ugyanarra az elvre épültek, és pedig *a fejlődő*: döntően az országos értékeket meghaladó, vagy azt képviselő, ezek jellemzői; *városias*, speciális funkcióval rendelkező (idegenforgalmi, ipari), globális rendszerekhez kötődő; *felzárkózó*: az országos értékekhez közel eső, azt bizonyos elemeiben elérő térségek; s végül *a stagnáló, leszakadó, periférikus*, a hazai és globális rendszerekből kimaradó: itt az értékek jóval az országos átlagok, vagy értelmezett jellemzők alatt vannak. A konkrét térségek kijelölésében nincs különösebb eltérés, lényegében mindegyik vizsgálat *ugyanabban a körben sorolja be a kistérségeket*.

6. A döntően statikus elemzések oka abban keresendő, hogy egyrészt *az adatbázisoknak nagyon szűk körében lehet idősorokat létrehozni*, az adatok tartalma, jellege gyakran változik, így az időbeli összehasonlítás csökkenti az elemzésbe bevonható ismervek körét. Másrészt a területi elemzések módszertanában hazánkban *nem alkalmaznak olyan eljárásokat*, amik képesek gyorsan és pontosan *tükrözni az időbeli változásokat*, azokat jellemző faktorokat.
7. A elemzéseknél figyelembe vett mutatók *nagyon sok azonosságot mutatnak*. Így jellemzően *mérsékelt a humánerőforrások jelenléte* (részben érthető, hiszen 10 évente vannak népszámlások), *magas a gazdasági jellemzők és a foglalkoztatási adatok jelenléte*, kiemelkedők az infrastrukturális jellemzők megjelenítése. Az elemzési adatbázisok *egy része elavult*, nem tükrözi kellően a területi folyamatokat, illetve *nem utal a megújítási képességre*, a térségek innovációs potenciáljára. Továbbá az elemzési adatok nem dinamikát, változásokat, hanem *egy adott évi állapotot*, azaz statikus értékeket jelenítenek meg.
8. Összevetve más *Európai Unió országok kistérség lehatárolását*, illetve ezekhez kapcsolódva a fejlődési típusok meghatározását számos különbséget tapasztalunk a hazai rendszertől, valamint kutatásoknál figyelembe vett szempontoktól:
  - a. A lehatárolás alapját a *foglalkoztatás* (ipari foglalkoztatottak, munkanélküliség) képezi.
  - b. Töreksenek *az időbeli változások számbavételére*, idősorokkal jellemzett változók kialakítására, de többségében mégis statikus adatokkal dolgoznak.
  - c. *A kistérségek tipizálásának alapja országonként eltérő*, hiszen a munkaerő-vonzásközettől kezdve az igazgatási körzetig számos megoldás megfigyelhető az alapegységek kiválasztására.
  - d. A lehatárolások csak a problémás, támogatást igénylőre vonatkozik, *nem találtunk eligazítást az átmeneti, krízis helyzethez közeli térségek kijelölésére*.
  - e. *Az infrastrukturális ellátottság nem meghatározó*, sőt az elemezett országokban elhanyagolható tényezője a kistérségek támogatási besorolásának.

II. A kistérségi krízis előrejelzés módszertana

Empirikus kutatásunk alapvető célja az volt, hogy kidolgozzunk olyan *mérési és elemzési eljárásokat*, amelyek segítségével előre tudjuk jelezni *a krízishelyzetek* előfordulását az egyes kistérségekben. Valamint e módszertan, és az általa kapott eredmények tükrében

meghatározzunk *különféle krízistípusokat* annak érdekében, hogy a *preventív krízis-megelőzési és kezelési technikák* célzottan és differenciáltan legyenek alkalmazhatóak.

Az előrejelzés alapját mindig a *múltbeli folyamatok teremtik meg*, ezért abból indultunk ki, hogy az elmúlt egy évtizedben bekövetkezett folyamatokból kiindulva vetítsük előre a várható mozgáspályákat. A hazai kistérségek *fejlődési pályáját* (jelen esetben 1992–2003 közötti) idősorok készítésével mérhetjük és elemezhetjük a lehető legpontosabban (erre részletesen is kitérünk a későbbiekben). Ezek az idősorok alkotják az elemzés alapját. Magyarországon az eddigi kistérségi elemzések még *nem használtak fel ilyen hosszúságú intervallumot* a változások mérése során. A több mint tíz éves idősorok lehetőséget nyújtanak arra is, hogy a valóságos trendek formája és iránya alapján *előrevetítsük az adatokat*, mintegy becslést nyújtva az adott évben várható tendenciákról. Ezeket az előrevetítéseket minden esetben *2008-ig* tettük meg (az idősorok elemzésének és az előrejelzéseknek a módszertani háttérét a későbbiekben részletesen ismertetjük).

A fennálló krízishelyzetek lokalizálása és a várhatóak előrejelzése nagymértékben függ a mért jelenségek lehatárolásától. Elsődleges szempontunk az volt, hogy a korábbi empirikus munkákhoz, illetve a kistérségek *hivatalos lehatárolásakor használt fejlettségi mutatókhoz kötődő változó-készletet alkalmazzunk a nyilvánvaló kompatibilitási szempontok miatt*, de úgy, hogy ezeket *felülvizsgáljuk és ki is egészítsük* (az ezzel kapcsolatos észrevételeket részletesen ismertetjük).

Közel *400 fajta statisztikai adatot vizsgáltunk* át ezen keretrendszer tükrében, és végül összeállt egy közel harminc elemű mutatókészlet, amelyből természetesen az egyes elemzési eljárások során eltérő számú változót használtunk fel (elsődlegesen módszertani indokokból fakadóan). A 2004/64-es Kormányhatározat felosztását követve *négy dimenzióba rendeztük* a statisztikai mutatókat (gazdasági, infrastrukturális, foglalkoztatási, társadalmi-szociális), de a mi esetünkben a korábban eltúlzottnak tekinthető mértékben megjelenő infrastrukturális jelzőszámokkal szemben nagyobb hangsúlyt kaptak a gazdasági tények.

A 168 kistérség közül nem foglalkoztunk részletesen mindegyikkel. Egyrészt kivettük az elemzésből a Budapesti kistérséget, illetve a hivatalos lehatárolási kategóriákat alkalmazva figyelmünket elsődlegesen a *hátrányos helyzetű (47 db) és az átmenetileg kedvezményezett (15 db) kistérségekre fordítottuk*. Ennek a háttérében az az elképzelés áll, hogy a másik két csoport esetében vagy már *elmélyült válságtényezőkkel találkozhatunk* – leghátrányosabb helyzetű kistérségek (ismert és megoldandó célnak tekinthető a krízishelyzetek enyhítése) – vagy ellenkezőleg, az országos átlagot meghaladó, *kedvező tendenciákkal*. A leghátrányosabb helyzetű kistérségek (48 db) jelentik tehát a *referenciacsoportot*. Ők azok, akik kritikus küszöbértéket képviselnek a köztes helyzetű kistérségek vonatkozásában. A legrosszabb helyzetű térségek mutatóinak átlagértékeit tehát *vonatkoztatási pontként használtuk* az értékeléseinkhez. Összességében munkánk alapelemét egy olyan eljárás képezi, melynek

során egy összetett változókészlet segítségével *a leginkább veszélyeztetett 62 kistérség mindegyikében áttekintjük az 1992–2008 között mért és becsült időbeli változásokat az országos átlag és a leghátrányosabb kistérségi átlag tükrében.*

Az általunk kidolgozott rendszer képes a vizsgált 62, átmenti helyzetben lévő *kistérség esetében egyenként megadni a jövőbeli, előrevetíthető fejlődési irányt, annak egyes alkotó elemeit, jellemzőit.* Az átmeneti kistérségeket tipizáltuk, leválasztottuk azokat, ahol az adatbázisok előrevetítése alapján nem valószínű a krízishelyzet, s több csoportot alkottunk, ahol különböző jellegű válsághelyzet léphet fel. Olyan *illusztrációs módszert állítottunk össze,* ami alapján azonnal láthatók a krízist kiváltó tényezők, azok jövőbeli időbeli alakulása, így ezek felhasználhatók a beavatkozás jellegének és módszereinek meghatározásánál.

A kutatás eredményei és egyben ajánlásai a következőkben foglalhatók össze:

1. A kistérségek *gazdasági helyzetét* önmagában *nem elégséges egyetlen jellemzőre hagyatkozva megítélni.* Az eddigi kutatások ebből a szempontból megfelelőek.
2. A számszerű adatokon túl minden elérhető, *egyértelmű minőségi információt szükséges felhasználni.* Az országos szinten rendkívüli esemény nélküli években is mindig vannak pozitív vagy negatív értelemben különleges változásokon keresztülment kistérségek.
3. *Nem célszerű* a kistérségek fejlettségét komplex módon megállapító mutatókat *csupán egyetlen év* (a legutolsó elérhető időszak) *adataira* támaszkodva elkészíteni. Az eddigi kutatások ezt az igényt is kielégítik, a korábbi adatok bevonásának a módja viszont a negyedik pontban tárgyaltak miatt nem tekinthető szerencsésnek.
4. Kifejezetten hibásnak nevezhető az a gyakorlat, amely az egyetlen évre vonatkozó, *statikus adatok mellett, véletlenszerűen kiválasztott néhány évvel korábbi adathoz képesti változásokat is bevon az elemzésbe.* Így halmozottan jelentkezik az egyetlen év pozitív vagy negatív irányban kiugró adatai miatti véletlen hatás, hiszen már két év adatai térhetnek el nagymértékben az adott éveket megelőző vagy követő évek adataitól. A változásokat sokféleképpen ki lehet fejezni (eredeti és különféle módon átalakított adatokkal, abszolút, relatív módon, átlagos változáshoz viszonyítva abszolút és relatív módon), amelyek egy-egy adat esetében még követhetőek, sokváltozós esetben viszont áttekinthetetlenül bonyolulttá válik az eredményekre gyakorolt hatások nyomon követése. Több változónak a vizsgálatba történő egyidejű bevonásakor jelentős problémákat okoz, hogy az egyes mutatók időbeli különbségei jelentősen eltérhetnek egymástól (például az exportértékesítés árbevétele sokkal jobban ingadozik a vállalkozások számához képest), ugyanakkor az abszolút értelemben kisebb elmozdulásokra hajlamos változók egyáltalán nem biztos, hogy jelentéktelenebbek a változékonyabb jellemzőknél.

5. További módszertani hiba lép fel *a statikus és dinamikus adatok* egyidejű használatakor abban az esetben, ha ezeket *a vegyes adatokat faktoranalízissel tömörítik*. Arról nincsen ismeretünk, hogy a faktoranalízis eredménye mennyire érzékeny a különféle típusú (statikus és dinamikus) változók keverésére. A vegyes adatokkal készült faktoranalízisek faktorpont-értékeinél emiatt az egyszerűbb módszerek megbízhatóbb, ellenőrizhetőbb eredményeket képesek szolgáltatni. A csak statikus adatokat felhasználó faktoranalízisek ugyanakkor mentesek ettől a problémától.

6. Bár a kistérségek tipizálása segíti a területfejlesztési beavatkozás megfelelő eszközeinek a meghatározását is, és ezért hasznosak, emellett figyelemmel kell lenni arra, hogy *nehezen kategorizálható térségek mindig lehetnek*. Nem célszerű a kistérségek fejlettsége kapcsán a kistérségek közötti éles sorrendekben és egymástól éles határvonalakkal elváló típusokban, kategóriákban gondolkodni. Sokkal inkább jellemzők *a lágy határvonalak és a különféle típusok közötti átmenetek*. Az eddigi munkák ezt a helyzetet nem hangsúlyozták kellő mértékben.

7. Évről évre az új adatok fényében újra kell értékelni *az előző évi eredményeket*. Kistérségi szinten mindig történnek kisebb-nagyobb elmozdulások, amelyek az átmeneti helyzetű kistérségek pozícióját egyértelművé tehetik.

8. A problématerület újszerűségéből és fontosságából fakadóan *célszerű párhuzamosan többféle módszertani eljárást alkalmazni*, amelyek egyszerre ellenőrzik, korrigálják és kiegészítik egymást.

9. Abban az esetben, ha előrejelzésekben gondolkodunk, *nem helyes a töredezett idősorok alkalmazása*. A rendelkezésre álló ismert idősorok hossza befolyásolja az előrebecsülhető intervallum terjedelmét (pl. jelen esetben 12 éves időszak, 5 éves előrebecslés).

10. Törekedjünk a lehető *legösszetettebb mutatókészlet összeállítására az idősorok kialakítása során*.

11. A felsorolt tanulságok, javaslatok mellett még egy szempontot, *az adatok súlyozását* szükséges megemlíteni. Az eddigi munkákra jellemző volt a sok adat súlyozatlan használata. A súlyozás elmaradása kifogásolható, mert:

a. Valójában a súlyozatlanul hagyás azonos fontosságúnak tekinti az adatokat.

b. Az azonos fontosság pedig erőteljesen megkérdőjelezhető.

12. Vállalni kell a téma ismeretéből eredő tudásra alapozva, hogy egyes, vizsgálatba vont jellemzőknek nagyobb, másoknak *kisebbsúlyt* biztosítunk az elemzés során. Az eddigi munkákra ez nem volt jellemző.

13. A területi statisztikai megfigyelési rendszer nagy hagyományokkal rendelkezik hazánkban, s hosszú évekig fontos bázisát jelentette az elemzéseknek. Szükséges fenntartani és megújítani a *területi megfigyelési rendszert*, mert csak ezzel lehetséges a területi változásokat nyomon követni, a fejlesztések és a támogatás konzisztens rendszerét kialakítani.

Elemzéseink alapján az alábbi *továbbfejlesztést* javasoljuk:

- a. Növelni szükséges *humánerőforrások települési szintű mérését* megjelenítő adatbázisok körét.
- b. A gazdasági mutatók esetében *nemcsak a vállalkozások számára, típusára, hanem azok jövedelmezőségére* vonatkozó információkat is célszerű lenne feldolgozni, vagy átvenni más adatbázisokból. Hasonlóan nagyobb hangsúlyt kellene helyezni a külföldi érdekeltségű vállalkozások gazdasági adatainak település szintű feldolgozására.
- c. A hagyományos, hosszú évek óta megfigyelt *kommunális és intézményi infrastrukturális adatok* közül *több már nem képes kifejezni* a települések fejlettségét, azoknál szelektálni érdemes (pl. távbeszélők száma, személygépkocsik száma).
- d. Törekedni kell *az adattartalmak időbeli állandóságára*, hogy részben idősorok kialakíthatók legyenek minél több megfigyelt ismérvből, másrészt legalább bizonyos időpontokban (pl. tervezési időszakok induló és záró éve) összevethetőek legyenek.
- e. Miközben adatszelekciót és állandóságot kérünk a területi statisztikától, azt is elvárjuk, hogy *kifejezze a települések megújító képességét*, ami az új szervezetek, tevékenységek, attraktivitások formájában jelenik meg. Így nem elhanyagolható a számítástechnika, a non profit szervezetek, a helyi gazdasági aktivitás (SZJA, épített lakások, idegenforgalom, foglalkoztatottak száma), az elérhetőség (kistérségi, régió és országos központ), a szociális helyzet és az önkormányzati gazdasági jellemzők számbavétele, folyamatos figyelemmel kísérése.

14. A *TEIR-adatbázis* ma egy olyan értékes információs halmaz, amivel a területi folyamatok elemzése település és azok aggregációja révén a kistérségi szinten megfelelő alapossággal és szakszerűséggel elvégezhető. Egyedül ez az adatbázis az, ahol több országos adatforrás területi adatai fellelhetők. Szükségesnek tartjuk a TEIR adatbázis fenntartását, annak folyamatos fejlesztését, az adattartalmak pontosításával, az időbeliség biztosításával.

Ugyanakkor *kritikával kell kezelnünk*, hogy elérhetősége korlátozott, azt közcélú elemzésekre csak különleges engedélyekkel lehet használni. A rendszerzettség és az átláthatóság csak néhány adattömb esetében érvényesül, más értékes adathalmazok feldolgozottsága, adattartalmai nem átláthatóak, vagy nem konzekvenssek. Nem biztosított egy kijelölt és hazai, európai dimenzióban is elfogadható szélesebb adatbázis időbelisége, folyamatossága, következetes végigvezetése.

Az Európai Unió tervezési rendszerének kiterjesztése, illetve ellenőrzési rendszerének előtérbe állítása megköveteli a TEIR folyamatos karbantartását, közcélúvá tételét, kiterjesztését.

A vizsgálataink alapján a következő *konkrét javaslatokat* terjesztjük elő:

a. Jelentősen megnehezíti a nagyméretű idősoros adatbázisok összeállítását *a változók nem egységes kódolása* (pl. TÁKISZ adatbázis), tartalmilag pedig a sűrűn előforduló *adathiányok* (pl. a TSTAR 2000. évi adatainak bizonyos része) okoznak gondot.

b. *Az önkormányzati adatbázis* rendkívül nehézkesen kezelhető a változók tartalmának sok esetben nem egyértelmű megfogalmazása miatt. Számos olyan mutatót is találtunk, ahol a létező kategóriarendszer egy bizonyos évre csak összevont formában jelenik meg, majd ezt követően újra a korábbi részletességgel szerepel az adatbázisban (pl. helyi adók).

c. Abban az esetben, ha a kistérségi kríziselemzés bizonyos időközönkénti megismétlését tervezzük, célszerű *egy olyan fix adatbázis összeállítása*, amely az általunk felhasznált mutatók folyamatosan továbbvitt idősorait tartalmazza. Esetlegesen bővítve azon változók körével, amelyek különböző okokból (megfelelő hosszúságú idősor elérése, szakmai jellegű döntések) újonnan kerülnek be az általunk kialakított modellbe.

15. Végezetül javasoljuk, hogy *háromévente a kedvezményezett térségek felülvizsgálatával egy időben*, 2007-ben, vagy a tervezési időszak közepén 2009-ban, esetleg egy új választási ciklus elején 2010-ben kerüljön ismét felülvizsgálatra, pontosabban értékelésre a krízis közeli kistérségek besorolása, azok típusainak megállapítása. Mindezen a jelen tanulmányunkban kidolgozott adatbázis alapján.

III. Kistérségi gazdaságfejlesztés elvi alapjai és a tervezés rendszere technikai, a hazai alkalmazás hiányosságai, fejlesztési irányok

A helyi gazdaságfejlesztés (HGf) egy stratégiai szemléletű fejlesztési rendszer, amely alulról építkezve, a helyi adottságokra építve, de a nemzetközi és országos folyamatokba ágyazva arra törekszik, hogy a kistérségben élők jóléte növekedjék, a versenyképesség javuljon, s mindezeket az innovációs képesség fokozásával érheti el.

A HGf valódi érvényességi tere a csomóponti régiókhöz kapcsolódó kistérségben van. Hiszen itt maga a gazdasági csomópont az, ami képes olyan gazdasági impulzusokat nyújtani, amelyek aktivizálhatják a kapcsolódó térségek gazdasági erőforrásait. Egyben itt biztosítottak azok az innovációs intézmények, amelyek közvetíteni tudják a kistérségek számára a megújítási irányokat.

A fejlesztés kiemelt iránya, hogy a gazdasági bázis erőteljesen aktivizálódjon, induljon meg, vagy folytatódjanak a gazdasági egységeknél elindult előremutató folyamatok. Döntő ebben a vonatkozásban a helyi kis és középvállalkozó szektor (KKV) fejlesztése, ennek a vállalat és tevékenység csoportnak nyújtott szolgáltatások széles skálára, egy, a helyi adottságokat integrálni képes tanácsadói, intézményi környezet megteremtése, vagy annak működési feltételeinek tartós biztosítása.

A HGf megvalósítóinak köre nagyon széles, lényeg, hogy egy hálózati rendszer jöjjön létre döntően a gazdasági aktorok között. Ennek a hálózati rendszernek a kiépítésében meghatározó szerepe van a helyi önkormányzatoknak, illetve esetünkben a kistérségi területfejlesztési tanácsnak. Új típusú szövetségek, együttműködések és kapcsolatok alakításával stabilizálni és megerősíteni lehet a gazdasági bázist.

A területfejlesztés tervezésére épül a helyi gazdaságfejlesztés programja. A területfejlesztési koncepció és program kidolgozásának menetében az adottságok feltérképezése, azok értékelése, a környezetvizsgálat tartozik bele. A következő lépés fejlesztési irányok meghatározása. Ebben a fázisban döntő annak meghatározása, hogy a kistérség milyen gazdasági állapotban van. Így nem mindegy, hogy iparági verbuválás (új telephelyek kialakítása), szerkezet átalakítás (meglévő gazdasági bázis megújítása), újraszerveződő (KKV versenyképességének fokozása), klaszter-alapú gazdaságfejlesztés (helyi gazdasági bázis kiépítése) történik a térségben. Ezek a gazdaságfejlesztési irányok más és más stratégiát kívánnak, mindegyikben közös, hogy azok kidolgozásánál nagyon alapos körültekintés és követhető menedzsment rendszer kialakítása szükséges.

A tervezés módszertant bemutató fejezetek arra szolgálnak, hogy milyen szempontokat érdemes figyelembe venni a gazdasági krízis megelőzésnél. Kiemelendő, hogy *az erőforrások átfogó elemzése és roppant alapos értékelése segíthet* csak ahhoz, hogy a projektek meghatározásra kerüljenek, majd azok menedzselése minden irányban (kedvezményezett, megvalósítók, regionális intézmények, helyi közösségek) megvalósuljon.

A tervezési rendszerben kiemelt szerepet kell szánunk az *ellenőrzésnek és hatások számbavételének*, azok nemzetközi sztenderdek szerinti értékelésének.

Az elméleti keretek hazai alkalmazásában azt tapasztaljuk, hogy társadalmi-gazdasági szintű területi tervezés újra felfedezése 1996-tól indul meg. Kidolgozásra kerül a tervezés módszertana, ebben a kistérségekre vonatkozóan kerültek meghatározásra külön szabályok, vagy ajánlások. *A kistérségi szintű tervezés célja*, hogy feltárja az adott területi egység adottságait, azokat értékelje, majd mindezek alapján fejlesztési célokat határozzon meg, amik egyben alapját jelentik a kidolgozandó programoknak. *A tervek számtalan dimenzióban készültek*, így területfejlesztést, a gazdaságfejlesztést, a turizmust, az agrárszektor, a vidékfejlesztést, a foglalkoztatást, az információs társadalom megvalósítását, a környezetfejlesztést, kistérségi marketinget és még további összefüggéseket címkézve meg. A tervezés egysége a kilencvenes évek elején a kistérségi társulások területe, majd 1996-tól a statisztikai kistérség volt, de vonatkoztak a SAPARD térségekre, vagy éppen a munkaügyi körzetekre, ám találunk az üdülőkörzeteken belüli mikrokörzetre is példát.

A tervezés rendszerében *a zavart az okozta*, hogy 2004-ig a területfejlesztési törvény módosításáig nem volt a kistérségben megfelelő *közösségi képviselete a területfejlesztésnek*. A önkormányzati társulások, a fejlesztési társulások, vagy éppen a különféle munkaszervezetek nem tudták kellő mértékben képviselni a kistérség érdekeit. Így az elkészült számtalan terv, koncepció és program jobb esetben egy kedvező keret, vagy iránymutatásnak volt tekinthető, nem hatott eligazító, mondjuk kényszerítő erővel a fejlesztési források megszerzésében és elosztásában.

A kistérségi területfejlesztési tervezés alapvető gondjai és a *megoldási javaslatok* a következőkben foglalhatók össze:

1. Nem érvényesültek a tervekben *a külső feltételek*, így az országos, regionális és megyei fejlesztési elképzelések. A tervek *nem integrálódtak* a magasabb területi egységek területfejlesztési elképzeléseibe, ennek következtében a megvalósításuk is eseti, véletlenszerű volt.
2. A térségek *belső összefüggéseinek feltárása hiányos*, esetleges, nem kellően rendszerezett volt. Ennek oka a kistérségi monitoring, adatbázisok hiánya, azok fentebb is jelzett nem kellően átlátható és kidolgozott rendszere.

3. Nem egyértelműek *a célok és az adottságok egymásra épülése*, azok egyértelmű következményei. A tervek hazai és nemzetközi sablonokban gondolkodnak, ugyanakkor maguk is sablonosak. Mindenütt a közkezdvelt megoldások, így a vidéki turizmus fejlesztése, a telephelyi feltételek javítása, a foglalkoztatás fokozása, a képzés feltételeinek javítása, stb.
4. A fentiekkel összhangban nem kerültek kidolgozásra *a kistérségek jövőképei*, hogy milyen irányban kívánnak fejlődni és ehhez milyen saját utat szándékoznak bejárni.
5. *A célok sablonossága* a beavatkozás zűrzavarát, rendszertelenségét teremti meg. Ötlethalmazok a megoldási módok, miközben európai vidékfejlesztési sablonok jelennek meg, de a megoldásokban már ezektől elszakadnak és a „mindenkinek legyen valami” elvet követik.
6. A célok és a programok, pontosabban ötlethalmazok megoldásánál *a területi meghatározások hiányoznak*, a minitárség és a település szintű ajánlások esetiek.
7. *Az Európai Unió értékelési rendszerei* (indikátorok, monitoring, hatáselemzés, ex ante elemzés) nem kerül kistérségi szinten tudatosan alkalmazásra.
8. Nem egyértelmű *a nyilvánosság kérdése*, kinek szólnak a kistérségi területfejlesztési tervek, programok, nem tapasztalhatók a visszajelzések, így a megvalósítás gondjai már előreköszönnek.
9. A kistérségi fejlesztési szervezetek bájos zűrzavara következtében és a kistérségi területfejlesztés még nem elfogadott – azóta megalakult, bár működését csak szimuláló - *szervezetrendszer nélkül nem beszélhetünk tervfegyelemről*. A területfejlesztési tervek csupán jó hivatkozási alapok voltak önkormányzati pályázatok benyújtásánál, de már a megvalósításnál feledésbe merültek.
10. Egyértelműen meg kell határozni, hogy *kistérségi szinten mi tekinthető területfejlesztésnek*. Ez véleményünk szerint a kapcsolati (belső és külső) infrastruktúrára vonatkozik, a helyi erőforrások aktivizálására, s semmiképpen intézményi fenntartást, működés támogatást. Pontosán értelmezendő a kistérségi és regionális szintű területfejlesztés akciótere, azoknak az egymáshoz való viszonya.
11. Mindezt *tervtörvényben kell meghatározni*, ami kimondja a különféle szintek tervezési kompetenciáját, azok egymáshoz való viszonyát, a tervek rendszerét és a kidolgozásban való részvétel feltételeit. Egyben a megvalósítás garanciáit.
12. Szükséges lenne *egy kistérségi tervezési és fejlesztési módszertani kézikönyvet* összeállítani. Ebben rendszerezni az európai és hazai módszereket, azok elméleti bázisait, s alapos információkat adni a megvalósítás hazai technikáiról, pénzügyi, intézményi, mentális és kulturális feltételeiről. (A negyedik fejezet ehhez számos adalékot kínál!)

13. *A kistérségi nyilvánosság*, a lokális fejlesztési szereplők és kedvezményezettek, megvalósítók körének egyértelmű meghatározása és azok szerepének érvényesítése a területfejlesztési tervekben és koncepciókban alapvetőnek tekintendő.

14. Kistérségi szintű *monitoring kidolgozása nélkülözhetetlen*, ehhez nemcsak terv- és pályázattárra lenne szükség (tudják, hogy ki mit csinált, miben gondolkodik, mit nyert el, mit valósít meg), hanem az általunk szorgalmazott folyamatosan fenntartott adatbázisra, elemzési háttérre. Vélhetően ezek befogadóit és működtetőit regionális szinten célszerű megszervezni.

14. Egyszer és mindenkorra *egyesíteni és egységesíteni kell a kistérség területfejlesztési menedzsmentet*, amit egy regionális szinten rendelkezésre álló szakember (tanácsadó) hálózattal szükséges megerősíteni. A program „felügyelőinek” és azok továbbfejlesztőinek hiányában nem lehetséges sikeres fejlesztés.

15. *A kistérségi politikus szakmai képzése* mind a területfejlesztés (európai és hazai források pályázata és felhasználása), mind a közösségi együttműködés vonatkozásában döntő jelentőségű.